

VICENÇ M. ROSSELLÓ

FITOTOPÒNIMS DE MENORCA

ABSTRACT

A little more of half hundred botanical species support the Menorca's phytotponymy where are prevailing the names from herbaceous stratum. Trees and shrubs appear, nevertheless, as singular landmarks or as determinative elements. Unlike the rest of the insular toponomastic, the scarcity of archaisms and the functionality of nominative systems related to the phytonomy are striking.

RESUMEN

Poco más de medio centenar de especies botánicas fundamentan la fitotponimia de Menorca donde predominan las designaciones que provienen del estrato herbáceo. Árboles y arbustos figuran, en cambio, como hitos singulares o elementos determinantes. Llama la atención, a diferencia del resto de la toponomástica insular, la escasez de arcaísmos y la funcionalidad de los sistemas nominativos relacionados con la fitonimia.

La imatge tòpica de Menorca com a "illa del vent" i el seu recorregut turístic habitual per l'eix central de Ciutadella a Maó i viceversa amaguen una realitat biogeogràfica molt més rica del que hom percep habitualment. Les condicions climàtiques i litològiques –amb el contrast entre Tramuntana i Migjorn– expliquen una diversitat, fins i tot arbòria i arbustiva, que sorprèn especialment dins els barrancs i canals que fendeixen la plataforma miocènica de la meitat meridional i es nodreixen dels aqüífers gairebé captius de Mitjania.

La major part d'informació de base d'aquest treball, tot i els obvis controls de camp, no és original, sinó deutora d'obres anteriors, sobretot del monumental *Die Balearen*, vol. 6 [o 2] (1890) de l'arxiduc Ludwig-Salvator Habsburg-Lothringen o Àustria-Toscana, del *Mapa de Menorca* (1952-53) a escala 1/31.250 de l'infatigable Josep Mascaró Pasarius i de la recoll-lecció més metòdica del *Mapa Topogràfic Balear* a 1/5.000 del Govern Balear, efectuada per Antoni Ordinas a principi dels anys 1990', que totalitza uns 6.700 topònims (ORDINAS, 1992). Una versió reduïda a 1/25.000 ha estat formada el 2001 i conté 1.442 topònims.

Tenint en compte la dedicació d'aquest article a la professora –col·lega i deixeble– Michèle Dupré, em concentraré especialment en la vegetació espontània i l'“assilvestrada”, incloent alguns casos d'arbres singulars plantats per l'home i determinats topònims històrics o relictuals que tenen una connotació intermèdia. En pocs mots, l'agricultura i la jardineria en romandran excloses. Si els topònims arreplegats per Ordinas (1992) donen una tercera part –aproximadament 2.300– referits al medi natural (l'estadística es va basar només en els genèrics), un 10,6 d'aquests correspon a la fitonímia; l'oronímia se'n porta el volum principal en una illa que té una fama falsa de plana. En el present paper –cal dir-ho– he mobilitzat genèrics i determinants indistintament, cosa que podria fer variar lleugerament les proporcions.¹

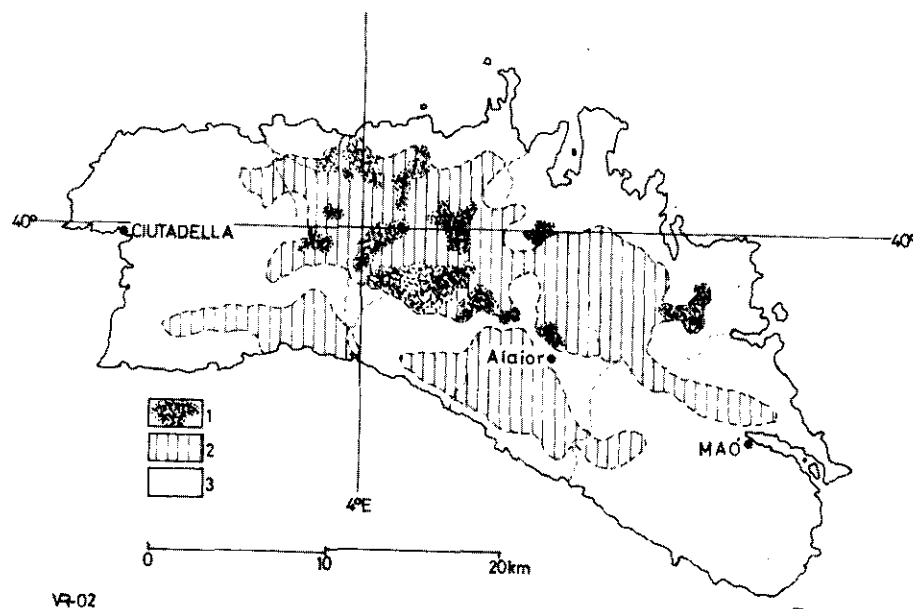
1. ELS COL·LECTIUS

Les comunitats climàtiques de Menorca es poden resumir en dues aliances fonamentals, el *Quercion ilicis* que cobreix els espais més humits, sobretot centrals, que de vegades s'anomenen Mitjanja, i l'*Oleo-ceratonion* que s'escampa per la plataforma tortoniana i altres indrets perifèrics (BOLÒS, MONSERRAT i MOLINIER, 1970; CARDONA, 1988).

Si baixem a nivell d'associació, podem entroncar millor amb el realisme toponímic. El mot **marina** correspon a un fet més tost fisionòmic que biotòpic i designa –com a Mallorca– una formació oberta i esclarissada que podem encabir al *Prasio-Oleetum*, amb pocs ullastrs, però, i més llentriscla, aladern, garballó, llampuga, arangí bord (*Prasium maius*), porrassa, càrritx, etc. Ordinas (1992) ha recollit 139 esments de **marina** i **marineta** que vénen a donar el 60 % de tots els fitònims. Se'n poden citar molts: marina de Serra, marina de Sant Llorenç (Arx. 2, 386), marina de Santa Bàrbara (Ord.), muntanya de la Marina (Arx. 2, 295), camí de la Marina (Mas.), torrent de sa Marina (Ord.), ses Marines (Ord.), sa Marineta i canal de sa Marineta (Arx. 2, 309), marineta de s'Almudaina (Ord.). Fins i tot hi ha una marina de ses Alzines, un poc contradictòria. Amb esperit geobotànic seria millor parlar d'**ullastrar** menorquí (CARDONA, 1988) escampat arreu de l'illa, però la fretura d'*Olea europaea* var. *sylvestris* fa que la seua presència abundant es faci notar en alguns punts concrets: s'Ullastrar (pronunciat *suastrá*) al costat del poble de Sant Lluís ha estat immortalitzat al “quadre” literari costumista d'À. Ruiz i Pablo.

L'**alzinar** balearic (*Cyclamini-Quercetum ilicis* subas. *Pistacietosum*), tot i el seu caràcter residual per culpa de les roturacions i urbanitzacions, s'ha refugiat en indrets privilegiats de Mitjanja i al fons dels barrancs encaixats. La toponímia en conserva un record relativament abundós, un 14 % de tots els fitotopònims (ORDINAS, 1992). Citem els que cridaren l'atenció de l'arxiduc Ludwig-Salvator (1890): s'alzinar d'en Puça, s'alzinar d'en Salort, s'Alzinar (Ferreries), canal de s'Alzinar, s'alzinar Vell; i dos d'en Mascaró (1952-53): s'alzinar d'Alfavara i s'alzinar d'en Móra. La personificació n'Alzinara Vella i Nova (Ord. 646-42), femení d'alzinar, no deixa de sobtar.

¹ Quan calga, esmentaré la font amb aquestes sigles: Arx. (Ludwig-Salvator HABSBURG-LOTHRINGEN, 1890) segons la traducció castellana de 1980, Mas. (MASCARÓ, 1952-53) i Ord. (ORDINAS, 1992). N'he normalitzat alguna irregularitat ortogràfica i, sobretot, els articles.

VEGETACIÓ DE MENORCA.

1. Alzinar (*Quercetum ilicis*).

2. Alzinar degradat i garriga.

3. Garriga d'ullastre i margalló (*Oleo-Ceratonion*). 'Marina' (*Prasio-Oleetum*).(Font: *Atlas de les Illes Balears*. Ed. Diàfora, simplificat).

Definir la **garriga** tal vegada és més problemàtic, bé que algú l'assigna al *Cneoro-Ceratonietum*. Sense comprometre'ns gaire podem parlar d'una màquia més calcòfila que altra cosa, amb molt escassa presència arbòria on paradoxalment manca el garric (*Quercus coccifera*). Com a genèric és una paraula prou reiterada: sa Garriga, sa garriga Nova, sa garriga Vella, garriga de sa Talaia (Ord.), ses Garrigues, sa Garrigueta (Mas. 11 i 12); es Garrigó (Arx.) i es Garrigol (Ord.). Com a determinatiu, Torrelló de sa Garriga i Binsafüller de sa Garriga (Mas. 12).

Bosc, que és un genèric col·lectiu molt poc concret, amb prou feines té representació. Només en conec dos casos i encara sospitosos: es pas des Bosc (Arx. 2, 191) i es racó des Bosc (Ord.). **Algar**, **murtar**, **pinar**, **sivinar** i **violar**, els deixem per a les espècies respectives.

2. ELS ARBRES

Tretze espècies, només, no permeten gaire elucubracions geobotàniques, però sí qualque consideració toponímica que, arbitràriament, faré per ordre alfabètic.

Deixant de banda el col·lectiu, l'**alzina** (*Quercus ilex*) figura personificada a n'Alzina (Ord.) i com a determinant singular, pla de s'Alzina, puig de s'Alzina i punta de s'Alzina

Dolça (Ord.) i en plural, ses Alzines (Mas.), tanca de ses Alzines i redol de ses Alzines (Ord.). La **figuera**, un dels arbres de la "trilogia mediterrània", viu sovint en condicions subespontànies i fins i tot silvestres que solen servir per a la individuació toponímica: cala Figuera (reiteradíssima en totes les llengües de la nostra mar), cova de sa Figuera, ses Figueretes (Ord.), cala Figuerasses i cala Figuerola (Arx.), Toràixer de sa Figuera (Ord.). De més a més de la *Ficus carica*, l'advertícia *Opuntia ficus-indica*, també la podem trobar: illeta de ses Figueres de Moro (Arx.). El **garrover**, de vegades, és considerat espontani o subespontani i característic de diverses associacions. El trobem a es Garrovers, camí des Garrover (Mas.), canal des Garrovers (Arx.), camí des Garrover Gros (Mas.), Son Garrover (Mas.), Garrova i Garrovet (Ord.). Es **Llorers** (Ord.), es verger des Llorers (Mas. 12) i fins i tot Lloriac (doc. 1301, 1381 i 1499 sc. AGUILÓ, 2000) depenen de *Laurus nobilis*, arbre més decoratiu que utilitari. **Llucmaçanes** ('lloc de pomes') és un topònim arcaic (OC I, 191) que correspon a *Malus domestica*. *Morus nigra* dóna peu a es **Morer**, s'estància des Morers (Mas. 7) i sa sinya de sa Morera (Mas.). *Olea europaea*, l'arbre proverbialment mediterrani, serveix d'indicatiu a s'**Olivera**, camí de s'Olivera i estància de s'Olivera (Mas. 12), s'Olivera Gran (Ord.). Més espontanis són els que senyalen el pla de s'**Om**, el camp des Oms (Ord.), el pou des Oms (*Ulmus minor*). La **palma** tant pot correspondre al margalló (*Chamaerops humilis*) com més probablement a les *Phoenixes*, cosa que podem estendre a palmer i palmera: estància de sa Palma, Palmer Nou, Palmer Vell i hortal de ses Palmeres, tots recollits per Ordinas. *Pinus halepensis* var. *caeciliae* és endèmic de Menorca i justifica nombrosos topònims com es **Pi**, es Pi Gros (Ord.), es Pins (Ord.), es Pi d'en Menut (Ord.), es Pins de Biniac (Ord.) i multitud de determinants en singular (com Torraixa des Pi) i plural (com s'hort des Pins, sa punta des Pins). El col·lectiu sovinteja en posició diversa: Pinar i Pinaret de Cala Blanca (Ord.), sa punta des Pinar. Afegesc ací, per la dependència de la reina dels pins, Torrepe(x)ina (doc. 1389 i 1452 amb *a*) que per a Coromines (OC, I, 279) provindria de TURRIS PICINA, 'torre de la pega', però Aguiló (2000) entronca amb torre patxa, 'nana'. **Revell** (< llatí REBELLIS) és una designació de l'*Olea europaea* var. *oleaster* i és present a la balear major i la menor: punta des Revell (Arx.), es Revells (Ord.), s'illa des Revells (Mas. 3), es Revellar (Ord.), na Revellet i Binirevell (Ord.). Finalment, com que "tremola com una fulla de poll", una *Populus* explica Son **Trèmol**. L'**ullastre**, designació comuna de l'*Olea oleaster*, el tenim com a genèric diminutiu a s'Ullastró (Mas.) i com a determinant plural al canal des Ullastres, pleta des Ullastres (Ord.) i tanca des Ullastres (*passim*).

3. ARBUSTS I PLANTES LLENYÖSES

En no poder seguir cap sistemàtica botànica, en aquest capítol s'engloben quinze espècies de port mitjà o petit que no atenyen categoria arbòria. En farem, també, una repassada alfabètica a fi de considerar-ne la presència toponímica.

Rubus ulmifolius és l'espècie que subjau a Son **Abatzer**, matoll punxós freqüent als indrets humits. El canal de l'**Aladern**, esmentat justament per l'arxiduc (2, 190; que també s'entenia de botànica), podria referir-se a l'aladern fals (*Phillyrea media*) o per via erudita

al *Rhamnus ludovici-salvatoris*, llampúdol bord o llampuguera, endemisme que el mateix personatge va localitzar i fer determinar. Es **Alocs**, es Aloquets, sa punta des Alocs (Mas. 2), font des Alocs (Ord.), sempre en plural, pertanyen a l'espècie *Vitex agnus-castus*, habitadora del litoral i de les desembocadures de torrents. S'Argossam (OC, I, 256) sembla un col·lectiu camuflat d'**arboça** (*Arbutus unedo*) que es repeteix al canal de ses Arboces (Mas. 6) o de ses Arboceres (Ord.). Es Mitjà de ses **Argelagues**, recollit per Ordinas, s'avé amb la designació científica de *Calicotome spinosa*, pròpia dels alzinars. Una altra espinosa –*Smilax aspera*– compareix al mateix context: canal de s'**Aritja** (Arx.) i Son Aritger (Mas. 12). Derivats del mot llatí CANNA i per via mossaràbiga (OC, I, 95) poden haver arribat es Canutells (Mas. 11) que, com es **Canyar** (Arx.), tant poden al·ludir l'*Arundo donax* com el *Phragmites communis*, canyet o canyís. **Cornia** i Corniola (doc. 1287 *curnia*; AGUILÓ, 2000) prové de CORNEA, fruit d'un arbust, el corner (*Amelanchier vulgaris*), però també és un cognom.

La **mata** per antonomàsia és la *Pistacia lentiscus*, present als noms de lloc: font de sa Mata (Arx.), camí de ses Mates (Mas.), tanca de ses Mates (Ord.) i es Mató (Ord.). La **murta** –*Myrtus communis*– amb tanta ressonància clàssica com popular, a penes ha deixat rastre en un col·lectiu: es Murtar (Mas. 12) i cala des Murtar i al diminutiu puig Murtó (Ord.) que designa el fruit. No crec inoportú consignar els vells topònims Biniparratx (doc. 1542), derivable de PINNA PARRAS, 'penya de les parres' (OC, I, 223) i el paral·lel Biniparrell, perquè és probable que es referira a heura més que a vinya. Na **Romaní** personifica en una tanca el *Rosmarinus officinalis*. El contingent de **sivines** (*Juniperus phoenicea*) que figuren a la toponímia, sobretot litoral, és important: sa Savina (Ord.), sa Sivina (Mas. 11), ses Sivines (Ord.), es Sivinar de Montgofre (Mas. 4), cap des Savinar (doc. 1474, "en la marina del terme de Maó"; AGUILÓ, 2000), es Tronc de sa Savina (Mas. 11), sa costa de sa Sivineta (Mas. 12), tanca de ses Savines és un dels microtopònims més reiterats. Igualment dins l'estrat arbustiu hem de comptar amb *Tamarix canariensis*, es **Tamarell**, es Tamarell Groc, es Tamarell Jove (Ord.), es Tamarells, cala Tamarells, pou i torre des Tamarells (Arx.). "Tamarinda" és un dels neotopònims forasters i arbitraris que infecten el litoral urbanitzat. **Tromperes**, *Ephedra fragilis*, són esmentades per l'arxiduc Ludwig-Salvator (2, 358); és l'arbust que a Mallorca es diu ginesta borda.

4. HERBES I HERBASSARS

El recurs toponímic a les herbàcies o assimilades s'estén a dues dotzenes d'ítems que recorrerà, un cop més, per ordre alfabètic dels noms vulgars.

No estic segur si sa plana de s'**Albaida** (Mas. 7), puig de s'Albaida o el mateix nom del "lloc" es poden referir a l'*Anthyllis citisoides*, pertanyent a la brolla calcícola i que a les Illes és coneguda com albada o botja. L'**alga** no és tal, sinó una de les fanerògames sotai-guades, *Posidonia oceanica*, altina, o *Zostera noltii*, algueró; tant vives com mortes i dipositades al litoral, donen peu a mants topònims: es bol de s'Alga (Mas. 12), es rincó de s'Alga (Mas. 3), es rincó de s'Alga Morta (Mas. 4); s'Algar (Mas. 12), s'Algar de sa Cudia (Mas. 8) i s'Algaret (Mas. 8). **Arangí** bord és el nom vulgar del *Prasium maius* que encapçala l'as-

sociació *Prasio-Oleetum* o ullastrar menorquí. L'arxiduc en cita (2, 142) la costa i el torrent de s'Arangí i Mascaró un "lloc", s'Arangí (7-3c) i sa teulera de s'Arangí immediata: roman el dubte que, en estar just devora s'Aranjassa, hom n'haja fet un diminutiu popular. O viceversa? **Bellveure** (Mas. 12), de més a més de ser una modernització formal de *bellver* < BELLUM VIDERE, traduït sovint per *pulchro visu*, s'aplica a una planta originàriament cultivada, *Kochia scoparia*, per a fer bo i... graneres. Escull de ses **Bledes** (Arx.), ses illes Bledes (Mas. 2) prenen nom de la *Beta vulgaris* ssp. *maritima*. La **Bova**, *Typha*, herba pròpia d'aiguamolls, és senyalada com a topònim per l'arxiduc (2, 324). Son **Card** (Mas. 7) i el col·lectiu es Cardassar (Ord.), es Cardessaret, es Cardessarets (Ord. 646-63) poden assignar-se a una "mala herba", *Galactites tomentosa*, calcida, o algun altre card. El canal des **Càrritx** (Arx. 2, 428), sa roca des Càrritx (Mas. 12) i es barranc des Càrritx (Ord.), es pla des Càrritx Gran (Ord.), Càrritx des Puig Menor (Ord. 647-13), es Carritxet (ibid.) i es Carritxaret (Ord. 646) fan esment de l'*Ampelodesma mauritanicum*, objecte, a vegades, de pastura.

És curiosa l'existència des **Cobròmbol** (Mas. 3-2b), *Ecbalium elaterium*, una planta humil i difosa, tot i que cridanera. No he pogut comprovar si sa punta Espardina (Mas. 1) al·ludeix l'**espart**, *Stipa tenacissima*, però és més probable que no a una mena de corda. Na **Fonoll** és la personificació toponímica d'una fenollera (*Foeniculum vulgare*) o més aviat d'un clap de fonoll marí (*Crithmum maritimum*), més cercat per a ús alimentari. Consignar ací sa sínia des **Freginal** (Mas.) i es Freginal, ara intraurbà, de Maó, no és més que evocar l'evolució, tal vegada influïda per l'àrab, del mot *ferratginal, 'lloc de ferratge' o pastura. Presumesc que cova de ses Gíngoles (Arx. 2, 363) respon al bolet **gírgola**, mentre que na **Grells** (Mas. 3-9b) deu ser una excrecència de la ceba marina (*Urginea maritima*) o una metàfora al·lusiva. *Iuncus articulatus* esdevé el més representat: es **Jonc** (Mas. 8), sa Jonquereta (Mas. 3), però el topònim afina més en es **Jonc Boval** (Mas. 8), és a dir, *Holoschaenus romanus*, totes dues, espècies litorals. **Morella** (Arx.), Morellet i Morelleta poden estalonar-se d'antuvi al *Solanum nigrum*, però podria procedir del cognom feminitzat. La tanca de sa **Mosquera** (Ord. 646-73) sembla provenir de la *Silene muscipola* o, en altre cas, de l'espècie següent. Tenim un canaló de s'**Olivarda** (Ord.) i una cova de s'Olivarda (Mas. 11) que posseeix com a denominació tècnica *Dittrichia (Inula) viscosa*. Un altre gènere, propi de solars i vores de camí és *Urtica*, exemplificat a s'**Esquena de s'Ortiga** (Arx. 2, 62). S'illa des **Porros** (amb un paral·lel molt conegut arqueològicament a Mallorca), dita també de Sanitja (del vell port romà de *Sanicera*), pren nom de l'*Allium porrum* domesticat, mentre que punta de na **Porradell** (Ord.) i sa roca des Porradells (Mas. 12-9h) parteix de l'*Allium ampeloprasum*, silvestre. Els costers de sa **Ruda** (Ord.) exhibeixen la pudenta *Ruta graveolens* i es **Violar** (Mas. 8-7f) arranca de les violes penjades als balços o talussos, pròpies dels alzinars.

5. NOTA SOBRE ARBRES I ARBUSTS SINGULARS

El recurs als arbres o arbusts singulars, sobretot en funció de determinants però també de genèrics, sovinteja en el material recollit. Un arbre –o arbust– per la seua rare-

sa, grossària, forma, etc. pot esdevenir senya o fita de localització o diferència. En podríem adduir fàcilment una cinquantena d'exemples, fins i tot antics: *Adsaytona* (doc. 1290 i 1501) que és una relíquia aràbiga, 'l'olivera'; *Binidelfî* (doc. 1508) <bini-defla, 'el clan del baladre' (AGUILO, 2000).

Dels actuals i en pla de genèrics, enumere es Alzinassos (Arx.), es Ciprer, Algarrova i Algarrovet (Mas.), es Garrover i es Garrover Gros, es Llorers, es Mató ('mata petita'), es Morer, s'Olivera, s'Olivera Gran, es Pi (*passim*), es Pi Gros, es Pi d'en Menut, es Pins, es Revells, sa Savina i sa Sivina, es Tamarell, es Tamarell Groc, es Tamarells i s'Ullastró.

Com a determinants, tenim el lloc, l'estància, l'hort i Biniaixa des Fasser, Llocnou des Fasser, Llumena des Fasser, cala, cova i font de sa Figuera, font de sa Mata, s'nia de sa Morera, es pou des Oms, etc. Es tracta, em ambdós capítols, d'espècies vulgars i ben conegudes espontànies o connaturalitzades.

6. NOTA SOBRE LA FUNCIONALITAT DE SON- SO NA

Una dotzena de fitotopònims empen el mecanisme de designació dels llocs, estàncies o possessions fundat en la contracció *ço d'en* o *ço de na* que ha acabat estandarditzant-se en *Son/So na*. Originàriament i fins i tot abans d'incorporar-se a la via documental, el procediment era habitual a tot el domini de la llengua i *sempre* es combinava amb un nom de persona, el propietari o la propietària. Curiosament, quan el sistema nominatiu al·ludit es fossilitza i el parlant en perd el sentit possessori, el poble crea nous topònims amb elements no personals sinó descriptius, de vegades irònics o festius: a Menorca mateix hi ha Son Menja-si-hi-dus, Son Paterrat, Son Somera... i a Mallorca en podríem trobar un grapat i mig del mateix estil.

Això justifica la presència fitotoponímica de Son Alzina (i el doblet filial Son Alzinet, noteu-ne la condició de masculí), Son Aritger, Son Abatzer, Son Card, Son Cirerer, Son Garrover, Son Pinaret, Son Savineta, Son Trèmol, referits a arbres, arbusts o herbes, singulars o col·lectius. Algú podria dir que Alzina també és cognom, però no crec que aci siga el cas. Conceptualment podríem pensar en un procés de personificació comparable al de del tipus n'Alzina, na Fonoll, na Revellet, que també fa el seu paper tant a zones litorals com a partides, tanques o parcel·les de Mallorca i Menorca.

Paral·lelament m'ha sobtat l'àgil maneig del radical **bini-** entès com una modalitat de **Son**, cosa que autoritza a formar nous topònims com Binirevell, Binibò, Binitord, tots propers, al sud de Ciutadella, que podrien haver esdevengut "Son Revell", "Son Bo", "Son Tord".

7. CONCLUSIÓ

Malgrat l'arcaisme, molt propi de la insularitat, que suggereix la visió global de la toponímia menorquina, els fitotopònims ens duen a un altre camí, el de la funcionalitat. En efecte, del llarg mig centenar adduït, la immensa majoria (45; 87 %) són ben catalans,

només una dècima part són o poden ser romànics precatalans –“mossàrabs”–, dos o tres àrabs i un, castellanisme. Això vol dir que gairebé tots són entenedors i entesos pels actuals parlants que els poden modificar i fer-ne de nous amb facilitat.

El poble que ha fornit les designacions fitotoponòmiques s'ha fixat –si ens podem refiar de la mostra– molt més en l'estrat herbaci que no en l'arbusti i l'arbori. Una explicació planera d'aquesta mirada ran de terra seria la utilitària i la relativa fretura arbòria; tot plegat, es combina amb una antropització multimil·lenària, sense oblidar que he tingut en consideració només la vegetació espontània o subespontània.

BIBLIOGRAFIA

- AGUILÓ, Cosme (2000) *La toponímia de Menorca a les obres de Ramon Rosselló Vaquer*. Menorca, Institut Menorquí d'Estudis. 126 pp.
- BOLÒS, O. de, MOLINIER, R. et MONTSERRAT, P. (1970) Observations phytosociologiques dans l'île de Minorque. *Act. Geobot. Barcin.*, 5. Com. SIGMA 191.
- BONAFÉ, Francesc (1977-1980) *Flora de Mallorca*. Mallorca, Editorial Moll. 4 volums.
- CARDONA, M^a. Àngels (1988) Vegetació de Menorca. *Enciclopèdia de Menorca, vol. II*. Maó, Obra Cultural de Menorca. Cf. pp. 137-273.
- COROMINES, Joan (1989-98) *Onomasticon Cataloniae*. Barcelona, Curial. 9 volums [Citat com OC].
- FOLCH, Ramon (1981) *La vegetació dels Països Catalans*. Barcelona, Ketres. 513 pp.
- HABSBURG-LOTHRINGEN, Ludwig-Salvator (1890) *Die Balearen in Wort und Bild geschildert*. Praha. 9 volums. Die Insel Minorca, vol. 6. Traducció castellana. Palma de Mallorca, 1980, volum 2.
- MASCARÓ, José (1952-1953) *Croquis turístico de la isla de Menorca. Escala 1:31.250. Mapa de Menorca*. Mahón, Imprenta Sintes. [Citat com a Mas.]
- ORDINAS, Antoni (1992) Oronímia, hidronímia i fitonímia. Una aproximació a la terminologia geogràfica del paisatge natural menorquí. *Treballs de Geografia*, 44: 145-152. [Citat, com el mapa, amb la sigla Ord.]